

НОВЧАНА НАКНАДА БУДУЋЕ НЕМАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ

I. О накнади нематеријалне штете уопште

1. Новчана накнада нематеријалне штете у југословенском праву оцењена је и прихваћена као оправдан и могућ облик накнаде ове врсте штете. До доношења Закона о облигационим односима из 1978, судска пракса у овој области ослањала се на правна правила из грађанских законика који су важили у нашој земљи пре Другог светског рата, примењујући их под условима одређеним у члану 4. Закона о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. и за време непријатељске окупације, који је донет 1946. године. У Закону о облигационим односима институт нематеријалне штете и њене накнаде, посебно правичне новчане накнаде, добио је пуну афирмацију.¹ Основ за то налази се у Уставу СФРЈ, у одредбама о слободама, правима и дужностима човека и грађанина, нарочито у одредби из члана 176. став 1. која говори о неповредивости интегритета људске личности, личног и породичног живота и других права личности².

И у југословенској правној теорији, питањима из домена накнаде нематеријалне штете посвећена је значајна пажња, како пре тако и после доношења Закона о облигационим односима³. Примена законских прописа у пракси нарочито је интересантно и значајно подручје за истраживање. Значајно, поред осталог, и због тога што законодавац није регулисао сва питања везана за накнаду нематеријалне штете, нарочито будуће нематеријалне штете, која је главна тема овог рада.

¹ Видети члан 199—205. Закона („Сл. лист СФРЈ” бр. 29/78). Упор.: Михаило Константиновић, Облигације и уговори, Скица за законик о облигацијама и уговорима, Београд, 1969, члан 161—164. За нематеријалну штету видети и ове прописе: Закон о ауторском праву, члан 28—29 („Сл. лист СФРЈ”, бр. 19/78, 34/78 и 24/86); Закон о кривичном поступку, члан 541—544 („Сл. лист СФРЈ”, бр. 26/86 — пречишћени текст); Закон о привредним преступима, члан 145—146 („Сл. лист СФРЈ”, бр. 10/86 — пречишћени текст); Закон о сузбијању нелојалне утакмице и монополистичких споразума, члан 16 („Сл. лист СФРЈ”, бр. 24/74); Закон о заштити проналазака, техничких унапређења и знакова разликовања, члан 11, члан 27—128 („Сл. лист СФРЈ”, бр. 24/81).

² „Сл. лист СФРЈ”, бр. 9/74, исправка у бр. 11/74.

³ Видети на пример: Калобера, М., Накнада неимовинске штете, Загреб, 1941; Станковић, О., Новчана накнада неимовинске штете, Београд, 1972; Живковић, С., Накнада штете (имовинске и неимовинске), Београд, 1972; Станковић, О., Енциклопедија имовинског права и права удруженог рада, том други, Београд 1978, страна 289; Ивошевић, З., Накнада штете због умањења животних активности, Анали Правног факултета у Београду, бр. 3—5/1978, стр. 661; Пешић, Н., Накнада нематеријалне штете, Уговорно и опште право по Закону о облигационим односима, зборник радова, Београд, 1979, стр. 437; Михаиловић, Р.,

2. Закон о облигационим односима разликује две врсте штете, материјалну и нематеријалну. Материјалну штету одређује као умањење друштвених средстава односно нечије имовине (обична штета) и спречавање њиховог повећања (измакла корист)⁴, а нематеријалну, као доношење другог физичког или психичког бола или страха. Психичке болове законодавац некад назива душевним боловима.

Узроци нематеријалне штете, тј. доживљавања физичких болова, душевних болова и страха, најчешће су: повреда тела, оштећење здравља, повреда неког другог моралног добра човековог које није саставни део његовог телесног интегритета (част, углед, слобода), затим смрт или тежак инвалидитет блиског лица и сл. Као правно релевантан облик нематеријалне штете, Закон о облигационим односима признаје, под одређеним условима, и повреду афекција једног лица због уништења неке његове ствари, тзв. *pretium affectionis*⁵.

3. Душевне болове, као облик нематеријалне штете, законодавац регулише детаљније, наводећи најзначајније правно релевантне случајеве. У члану 200. Закона говори се о претрпљеним душевним боловима због умањења животне активности, наружености, повреде угледа, части, слободе или права личности и смрти блиског лица, у

Накнада штете због претрпљених физичких болова, Правни живот, бр. 5/1979, стр. 61; Јелчић, О., Новчана накнада нематеријалне штете у случају телесне повреде, Наша законитост, бр. 10/1982, стр. 53; Перенић-Коман, Ј., Облици, обим и висина неимовинске штете, Судска пракса, Београд, бр. 2/1983, стр. 68; Тороман, М., Накнада за претрпљене болове у југословенском праву, Анали Правног факултета у Београду, бр. 1—4/1983, стр. 708; Стојановић, Д., Коментар закона о облигационим односима (редактори: проф. др Слободан Перовић и проф. др Драгољуб Стојановић), Крапујевац, 1980, стр. 603; Тороман, М., Коментар закона о облигационим односима (редактори: проф. др Борислав Благојевић и проф. др Врлета Круљ), Београд, 1980, стр. 538; Бизнер Б., Коментар закона о обвезним (облигационим) односима, Загреб, 1978, стр. 220; Мијачић-Цветановић, М., Лица која имају право на новчану накнаду нематеријалне штете у случају смрти или тешког инвалидитета, Зборник радова Правног факултета у Нишу, 1986, стр. 75; Црнић, И., Облици нематеријалне штете и критерији за одмеравање правичне новчане накнаде, Наша законитост, бр. 10/1986, стр. 1317; Кларић, П., Правична новчана накнада за нематеријалну штету, Наша законитост, бр. 10/1986, стр. 1335; Шепаровић, В., Урачунавање у одштету износа примљених с наслова осигурања и помоћи, Наша законитост, бр. 10/1986, стр. 1363.

⁴ Видети члан 155. Закона о облигационим односима. Као друштвена средства у смислу члана 12, став 1. Устава СФРЈ из 1974. године, одређују се средства за производњу и друга средства удруженог рада, производи удруженог рада и доходак остварен удруженим радом, средства за задовољавање заједничких и општих друштвених потреба, природна богатства и добра у општој употреби.

Имовина, као правна категорија, је целокупност имовинских грађанских права која припадају једном лицу (Стојановић, Д., Увод у грађанско право, Београд, 1981, стр. 119).

Имовина, као економска категорија, је скуп добара која припадају одређеном субјекту (Ведриш, М. — Кларић, П., Основе имовинског права, Загреб, 1983, стр. 79).

⁵ О афекционој вредности Закон говори у чл. 189, став 4. који гласи: „Кад је ствар уништена или оштећена кривичним делом учињеним са умишљањем, суд може одредити висину накнаде према вредности коју је ствар имала за оштећеника“. Ово је један мешовит случај који обухвата накнаду материјалне и нематеријалне штете, тј. накнаду тржишне вредности уништене ствари и вредности особите наклоности оштећеника према тој ствари.

члану 201. Закона говори се о душевним боловима због нарочито тешког инвалидитета блиског лица, а у члану 202. о претрпљеним душевним боловима лица које је преваром, принудом, или злоупотребом неког односа подређености или зависности наведено на кажњиву обљубу или кажњиву блудну радњу, односно о душевним боловима лица према коме је извршено неко друго кривично дело против достојанства личности и морала. Видимо, дакле, да има више правно релевантних узрока једног јединственог облика нематеријалне штете — претрпљених друштвених болова. Они, међутим, у Закону нису таксативно набројани. Поред права на накнаду за претрпљене душевне болове због повреде телесног интегритета у виду умањења животне активности или наружености, затим, права на накнаду за претрпљене душевне болове због повреде угледа, части и слободе, Закон признаје и право на накнаду за претрпљене душевне болове због повреде других права личности. Којих то још права, Закон о облигационим односима не каже. Одребене слободе, права и дужности човека и грађанина зајемчене са Уставом СФРЈ. Уставом је зајемчена неприкосновеност интегритета људске личности, личног и породичног живота и других права личности (члан 176), као на пример, право на самоуправљање, изборно право, право на рад и слобода рада, слобода мисли и опредељења, право на одбрану земље, слобода кретања и настањивања, неповредивост стана, неповредивост тајне писма и других средстава општења, слобода одлучивања о рабању деце, право на здраву животну средину, слобода изражавања припадности народу или националности, изражавања националне културе, употребе свог језика и писма, исповедање вере и друго⁶.

Судска пракса и правна теорија ће, свакако, одредити меру и облик грађанскоправне заштите за претрпљену нематеријалну штету због повреде наведених права човека и грађанина.

4. Према Закону о облигационим односима, право на накнаду за претрпљене душевне болове имају не само непосредне већ и посредне жртве оштећујуће радње. Тако у случају тешког инвалидитета, односно смрти неког лица, право на болнину припада одређеним блиским сродницима повређеног, односно усмрћеног. Није тако код физичких болова и страха, као облика нематеријалне штете. По овим основима, право на накнаду имају само непосредне жртве⁷.

5. Кад је реч о накнади за претрпљене болове и претрпљени страх, Закон о облигационим односима прописује још нека ограничења. Тако у члану 200. став 1. одређује да ће суд досудити правичну новчану накнаду ако то оправдавају „околности случаја, а нарочито јачина болова и страха и њихово трајање”⁸. И даље, у ставу 2. члана

⁶ Видети члан 153—203. Устава СФРЈ.

⁷ Основани и интензиван страх родитеља за судбину свога детета није правно призната нематеријална штета” (Закључак усвојен на Саветовању Савезног суда, Врховног војног суда и врховних судова република и покрајина, 14. и 15. IX 1983. године. У истом смислу и Закључак седнице грађанских одељења Врховног суда Хрватске, одржане 27. II 1984. године — Преглед судске праксе, прилог часописа „Наша законитост”, бр. 24. стр. 91.

⁸ „Мали интензитет или краткотрајност претрпљених болова, односно страха могу у склопу свих датих околности случаја бити разлог да се оштеће-

200. прописује да ће приликом одлучивања о захтеву за накнаду нематеријалне штете, као и о висини њене накнаде, суд водити рачуна о значају повређеног добра и циљу коме служи та накнада, али и о томе да се њом не погодује тежњама које нису спојиве са њеном природом и друштвеном сврхом.

О којим то другим „околностима случаја”, осим јачине и трајања болова и страха, треба водити рачуна при одлучивању о оправданости накнаде нематеријалне штете у смислу одредбе члана 200. Закона о облигационим односима? У судској пракси указано је на неке од њих. То су, на пример, следеће околности: карактер озледа које је претрпео оштећеник с обзиром на развој и интензитет клиничке слике⁹, неугодности којима је лечење пропраћено: дуготрајно непомицно лежање, обављање физиолошких потреба у кревету, тешкоће приликом гутања хране, број оперативних захвата, имобилизација, болови код рехабилитације — физикалне терапије, инфузије, трансфузије, употреба инвалидских помагала — штака или колиџа, поновљена операција и слично¹⁰; субјективна својства оштећеника — издвајање детета из породичне средине¹¹; врсте повреда и део тела на коме је до њих дошло¹² и слично.

6. У циљу заштите права личности, Закон о облигационим односима признаје захтев да се престане са повредом права личности. Према одредби члана 157, став 1. Закона, свако има право захтевати од суда или другог надлежног органа да нареди престанак радње којом се повређује интегритет људске личности, личног и породичног живота и других права његове личности. Овај захтев да се престане са повредом права личности представља, у ствари, конкретизацију одредбе из члана 176. става 1. Устава СФРЈ, о којој је већ било речи.

Уколико дође до повреде права личности кроз неки од правно релевантних облика нематеријалне штете, Закон о облигационим односима у циљу сатисфакције одређује, најпре, да суд може наредити, на трошак штетника, објављивање пресуде, односно исправке, или наредити да штетник повуче изјаву којом је повреда учињена, или што друго чиме се може остварити сврха која се постиже накнадом (члан 199).

Други облик сатисфакције за претрпљену нематеријалну штету јесте „правична новчана накнада”. Иако говори о новчаној накнади, законодавац овај вид накнаде не поима као новчану накнаду материјалне штете, тј. као обештећење оштећеног. Правична новчана накнада је само сатисфакција којом се жели оштећеном омогућити прибав-

нику за њих не призна право на накнаду нематеријалне штете” (Правни став Седнице судија Грађанског одељења Округног суда у Загребу од 4. III 1986. — наведено према: Црнић, И., нав. дело, стр. 1319).

⁹ Суд удруженог рада Војводине Сж. 747/85 од 10. I 1986; Врховни суд Хрватске Гж 2938/73 од 24. VIII 1974; Округни суд у Загребу Гж 3507/84 од 10. VII 1984.

¹⁰ Округни суд у Загребу Гж 8394/84 од 11. XII 1984. и Гж 3507/84 од 10. VII 1984, Наша законитост, бр. 11—12/1985, стр. 1346.

¹¹ Виши суд у Љубљани Цл 502/80 од 18. XI 1980; Правни став Седнице судија Округног суда у Загребу од 4. III 1986.

¹² Правни став Седнице судија Округног суда у Загребу од 4. III 1986. — наведено према: Црнић, И., нав. дело, стр. 1322.

љање неког задовољства ради успостављања његове психичке равнотеже поремећене претрпљеним физичким боловима, психичким боловима, односно страхом, или у неким случајевима претрпљеним свим неугодностима заједно. Лична људска добра су непроцењива у новцу, и као таква не могу бити новчано накнађена по принципу еквиваленције, већ само у виду задовољења, сатисфакције. Овакав став о правној природи правичне новчане накнаде нематеријалне штете одавно је прихваћен у нашем праву, и данас га нико више не спори¹³.

Иако новчана накнада нематеријалне штете не може бити еквивалентна претрпљеном губитку, она може бити правична, што подразумева постојање корелације између величине штете и накнаде. Интензитет и трајање болова и страха, као што је раније речено, итекако утичу на досуђивање накнаде уопште, односно на одређивање њене висине.

7. У вези са накнадом нематеријалне штете, поставља се питање да ли се ова два наведена облика накнаде могу кумулирати. Законодавац не даје изричит одговор на ово питање. Мишљења смо да треба допустити кумулирање објављивања пресуде или исправке и правичне новчане накнаде, уколико су испуњени услови, како због природе саме нематеријалне штете, тако и због карактера накнаде. У Скици за законик о облигацијама и уговорима професора Константиновића, у члану 161, ово је било изричито казано:

„1. У случају повреде права личности суд може наредити објављивање пресуде на трошак штетника или објављивање исправке, или да штетник повуче изјаву којом је повреда учињена, или што друго чиме се може постићи накнада.

2. Суд ће поред такве накнаде или место ње, и независно од накнаде имовинске штете, досудити повређеноме на његово тражење одређену своту новца за претрпљену неимовинску штету, када нађе да је таква накнада у датом случају оправдана тежином кривице или тежином нанесене штете”.

Што се тиче могућности кумулирања накнаде нематеријалне и накнаде материјалне штете, односно могућности остваривања права на накнаду нематеријалне штете и кад материјална штета уопште није настала, нема дилеме. У Закону о облигационим односима ово питање је, за разлику од претходног, изричито регулисано. Сходно члану 200. Закона, суд може „досудити правичну новчану накнаду независно од накнаде материјалне штете као и у њеном одсуству”.

8. Кад је реч о нематеријалној штети и њеној новчаној накнади, посебно је интересантно и значајно питање новчане накнаде будуће нематеријалне штете. Закон о облигационим односима, наиме, у члану 203. прописује да ће суд на захтев оштећеног досудити нак-

¹³ У пресуди Врховног суда Босне и Херцеговине Гж 647/56, од 20. маја 1957. године речено је: „Тачно је да се тзв. неимовинска штета: страх, бол, унакаженост и сл. не да изразити у новцу, али то не значи да се оштећенику по оцени суда, руковођеног осећањем правичности, не може одредити и досудити извесна свота у новцу за то да би му се омогућило да у накнаду за оно што је претрпео и трпи прибави неко друго задовољство у животу” (ЗСО, књ. 2, св. 2, одл. бр. 370).

паду и за будућу нематеријалну штету ако је по редовном току извесно да ће она трајати и у будућности. Која се будућа нематеријална штета има у виду, у Закону није решено. О каквој накнади је реч, такође није изричито речено. Закон ову накнаду у поменутој одредби не назива правичном, нити каже да је реч о новчаној своти, као што чини у одредбама члана 200—202. Ако се, пак, имала у виду правична новчана накнада у смислу члана 200—202. Закона, поставља се, даље, питање њеног облика. Да ли се накнада досуђује у једној укрупној своти или у облику новчане ренте? Прихвати ли се за будућу нематеријалну штету као облик накнаде новчана рента, намеће се одмах питање, да ли се једном досуђени износ ренте може изменити, тј. повећати или смањити или сасвим укинати. На сва ова питања законодавац не даје одговор, па ће о њима даље бити више речи.

II. Будућа нематеријална штета

1. Будућа нематеријална штета може се схватити двојако. Пре свега, као штета која ће по редовном току ствари наступити у будућности, као редовна последица већ насталог правно релевантног узрока. На пример, душевни болови који ће у будућности наступити због наружености малог детета, кад оно одрасте и схвати значај своје наружености. Оно што овде може бити мање или више неизвесно, јесте време наступања штете и њен обим. Будућа нематеријална штета може се посматрати и другачије, тј. као већ испољена последица у неком од правно релевантних облика нематеријалне штете, али која није дефинитивно и у целости настала, већ ће трајати и повећавати се и у будућности. Такав је случај са душевним боловима због наружености одрасле особе. У зависности од тога како се поима ова штета, у правној теорији се говори о самосталној, или о континуираној будућој нематеријалној штети¹⁴.

У Нацрту закона о облигацијама и уговорима из 1976. године, у члану 179, о накнади будуће нематеријалне штете било је речено: „Суд ће на захтев оштећеног досудити накнаду и за будућу нематеријалну штету ако је њено наступање по редовном току извесно”. Изгледа да се овде имала у виду тзв. самостална будућа нематеријална штета. Такав закључак намеће се с обзиром на формулацију наведене одредбе¹⁵.

У Закону о облигационим односима међутим, реч је, несумњиво, о континуираној будућој нематеријалној штети. Према одредби члана 203. Закона „суд ће на захтев оштећеног досудити накнаду и за будућу нематеријалну штету ако је по редовном току извесно да ће она трајати и у будућности”. Законодавац овде исправно полази од једног већ постојећег правно релевантног облика нематеријалне штете, која је трајног карактера, и за коју је извесно да ће по редовном току трајати и у будућности.

¹⁴ Упор.: Визнер, Б., нав. дело, стр. 929.

¹⁵ У Скици за законик о облигацијама и уговорима нема одредбе о накнади будуће нематеријалне штете.

2. Што се тиче физичких болова и страха, као облика нематеријалне штете, по нашем праву они могу бити самосталан основ за правичну новчану накнаду само као садашња штета, тј. као претрпљени физички болови и претрпљени страх одређеног интензитета и трајања, односно са одређеним последицама за оштећеног. И наша судска пракса стоји на овом становишту.

По мишљењу Врховног суда Словеније „при одмеравању штете за физичке болове треба имати у виду болове претрпљене приликом саме незгоде и болове и друге неугодности за време лечења, док касније болове треба признати у оквиру накнаде штете због смањења општих животних способности”¹⁶.

И према најновијој пракси Врховног суда Србије „оштећени изузетно има право на накнаду неимовинске штете за претрпљене физичке болове због лаке телесне повреде, ако су ти болови били јачег или средњег интензитета и ако су дуже трајали”¹⁷.

Уколико због погоршања здравственог стања дође до поновне операције физички болови које оштећени трпи том приликом, представљају самосталну нематеријалну штету и засебан основ за накнаду¹⁸.

О новчаној накнади за претрпљени страх, која је била предмет саветовања у Грађанском одељењу Врховног суда Југославије, уз учешће представника републичких и покрајинских врховних судова, јуна 1968. године, заузет је став да се „за страх као вид душевног поремећаја (поремећај психичке равнотеже) који оштећени трпи, новчана накнада нематеријалне штете досуђује само у случају кад је проузроковани страх нарочито интензиван, а поремећај њим изазван трајније природе”¹⁹.

Нешто касније, у Врховном суду Словеније на Саветовању судија грађанских одељења судова опште надлежности, одржаном 16. и 17. јуна 1973, о истом питању заузет је правни став: „За сам страх приликом незгоде и страх у време лечења признаје се накнада штете једино ако је страх био врло интензиван и ако је у психи дотичнога оставио трајне последице односно ако је интензиван страх трајао дуже времена (без последица)”²⁰.

У најновијим судским одлукама, после доношења Закона о облигационим односима, налазимо исти став. Тако се у одлуци Суда удруженог рада Војводине ДСЖ 1506/81 од 18. 1. 1982. године, поред осталог, наводи: „Новчана накнада за претрпљени страх досуђује се према опште прихваћеним ставовима у судској пракси, у оним случајевима када је оштећени претрпео страх јачег интензитета који је

¹⁶ Ставови за Саветовања судија грађанских одељења судова опште надлежности у СР Словенији, одржаног 16. и 17. јуна 1973, „Информатор” бр. 2026, од 8. августа 1973.

¹⁷ Видети пресуду Врховног суда Србије Рев. 627/82. од 29. III 1982, ЗСО књ. 7, св. 1, одл. 35, 1982. година — У овом случају досуђена је накнада оштећеном за претрпљене физичке болове средњег интензитета у трајању 10—12 дана.

¹⁸ Одлука Врховног суда Србије у Београду Гж. 819/68, Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1972, одл. 532, стр. 180.

¹⁹ Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1972, стр. 70.

²⁰ Видети „Информатор”, бр. 2026 од 8. августа 1973.

дуже трајао и који је оставио одређене последице трајнијег карактера. Наступање и одређеног психичког поремећаја није услов за накнаду²¹.

У једној још новијој одлуци, овога пута одлуци Окружног суда у Загребу, речено је: „Интензиван страх који није потрајао не оправдава досуђење правичне новчане накнаде за тај облик нематеријалне штете“²².

3. За разлику од претрпљених физичких болова и претрпљеног страха, душевни болови могу бити правно релевантни и као будућа нематеријална штета. Посебно су значајни душевни болови због умањења животне активности и душевни болови због наружености, као последице телесне повреде. И у једном и у другом случају реч је о душевним боловима тзв. непосредне жртве, тј. лица које је претрпело телесну повреду или оштећења здравља.

Значајни видови будуће нематеријалне штете јесу и душевни болови због смрти блиског сродника, као и душевни болови због тешког инвалидитета блиског сродника. Одређени блиски сродници, као тзв. посредне жртве оштећује радње, према Закону о облигационим односима, имају право на правичну новчану накнаду по овим основима²³.

4. Душевни болови због умањења животне активности настају као последица немогућности или смањене могућности оштећеног да се бави активностима којима је раније био испуњен његов живот, на пример, због уништеног или оштећеног чула вида, мириса, слуха, онемогућене сексуалне активности, онемогућеног бављења одређеним позивом који је доносио посебно уважавање итд. Ради илустрације, навешћемо неколико судских одлука из којих се види како судови схватају овај вид нематеријалне штете, који је трајнијег или сасвим трајног карактера.

„Код телесног оштећења јавља се... и нематеријална штета у виду ... губитка опште животне способности која се манифестује у томе што повређени више не може да ужива животна задовољства у пуној мери као пре повреде (не може да игра ако је изгубио ногу, замара вид приликом биоскопских, позоришних и других приредби ако је изгубио око и слично”, речено је у одлуци Врховног суда Србије у Београду Гж 3569/66. године.²⁴

Врховни суд Југославије у једној одлуци из 1969. године, у образложењу, поред осталог, каже: „Смањење опште животне способности у већем или мањем степену постоји онда кад услед телесне повреде код оштећеног наступи немогућност или смањена могућност функционисања органа, тако да је смањена функционалност организма или једног његовог дела, да повређени не може вршити, или може вршити тек уз појачане напоре и тежобе, опште животне функције и активности, као што су претање, вршење свакодневних радњи у животу,

²¹ Видети „Судска пракса”, бр. 3/1982, стр. 69, Београд.

²² Видети „Привредно правни приручник”, б. 2/1985, стр. 67.

²³ О лицима која имају право на новчану накнаду у случају смрти или тешког инвалидитета, видети: Мијачић-Цветановић, М., нав. дело, стр. 75—93.

²⁴ Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1972, одл. 499, стр. 175.

обављање физиолошких функција, задовољавање других општих и уобичајених потреба и интереса у животу итд. То је вид неимовинске штете која се у суштини манифестује као физички бол, или као психички бол, или као обе те врсте бола уједно, што их повређени трпи услед смањене функционалности и активности свог организма или због напора које мора улагати да би вршио покрете, обављао рад и задовољавао обичне, редовне, свакодневне животне потребе и интересе..."²⁵

Нематеријална штета због умањења животне активности представља један специфичан вид штете, најпре по томе што се јавља као једно трајно стање код оштећеног, а затим и по томе што се најчешће доживљава као својеврсна комбинација различитих неугодности: физичких болова, душевних патњи и страха. Појачани напори и тегобе у вршењу животних активности испољавају се често у виду физичких болова при предузимању животних активности које се морају вршити, затим у страху од предузимања тих активности, као и у психичким патњама због тога што се те активности више не могу предузимати без тешкоћа. Та целовитост доживљавања физичких и психичких болова и страха посебно долази до изражаја код најтежих случајева телесних повреда.

Значајно је указати на још једно питање у вези са душевним боловима због умањења животне активности. Да би били правно релевантни, ови болови не морају бити трајни већ могу бити и привременог карактера. Законодавац то, додуше, не каже изричито, али се судови изјашњавају у том смислу, и то, по нашем мишљењу, сасвим исправно. Тако је у једној одлуци Окружног суда у Ријеци речено: „Одредбе члана 200. Закона о облигационим односима не захтевају да оштећеник трпи трајно душевне болове због умањења животне активности да би имао право накнаде за тај вид штете. Довољно је то да је штета трајала одређено време, тј. да је оштећеник кроз то време трпео душевне болове па да се накнада досуди, с тим да ће висина те накнаде овисити о јачини и дужини трајања болова”²⁶.

5. Душевни болови због наружености представљају такође један трајан, и засебан облик нематеријалне штете. Наруженост, као последица телесне повреде, може бити перманентни извор душевних болова код оштећеног. Закон о облигационим односима говори о наружености, док се раније у судској пракси чешће говорило о унакажености. Унакаженост је тежи степен наружености. Од наружености треба разликовати естетску ману, која најчешће нема за последицу правно релевантну нематеријалну штету.

Наруженост се може састојати у ожиљцима на кожи, траговима опекотина, у искривљености, укочености или одузетости појединих делова тела и слично. Ови недостаци могу бити уочљиви на први поглед, као на пример, искривљена вилица, искривљен нос, ожиљак на лицу, недостатак ока и слично, или, пак, уочљиви при преду-

²⁵ Одлука Врховног суда Југославије Рев. 324/69, од 9. децембра 1969, ЗСО, књ. 15, св. 2, одл. 143, 1970.

²⁶ Окружни суд Ријека, Гж. 1910/84 од 24. X 1984, Преглед судске праксе, бр. 27/1985, прилог часописа „Наша законитост”, одл. бр. 35, стр. 57.

зимању одређених активности, као што су на пример, храмање при ходу због краће ноге, немогућност да се подигне рука у одређени положај због укочености или згрчености и слично.

Као и код умањења животне активности, и код наружености, штета у грађанскоправном смислу није сама наруженост као таква, већ су то душевни болови које повређени трпи услед наружености. Критеријум за признавање права на новчану накнаду у случају наружености је двојак. Најпре, то су душевне патње, осећање мање вредности, које оштећено лице подноси због наружености, а затим, то је утисак који наруженост оставља на друга лица у средини у којој оштећени живи. Оба ова критеријума била су прихваћена у нашој судској пракси и пре доношења Закона о облигационим односима. Навешћемо неколико примера из наше судске праксе.

„Накнада штете за унакаженост обухвата управо накнаду за психичко трпљење што га нагрђење спољног тела односно телесних органа и функција изазива код повређеног с обзиром на утисак што га нагрђење оставља у средини у којој повређени живи и где се креће. Мера тог нагрђења не утврђује се према степену телесне повреде, поготово не према таблицама које се примењују у осигурању, већ према томе како се нагрђење оцењује у односној средини”, каже Врховни суд Југославије у образложењу одлуке Рев. 320/69 од 9. децембра 1969. године²⁷.

Врховни суд Србије у одлуци Гж. 2268/69 од 6. новембра 1969. године, као правно релевантне сматра само трајније последице већег степена: „Накнада неимовинске штете због унакажености досуђује се само када се ради о последици трајне природе и већег степена тако да изазива душевне патње, а не када се ради о губитку зуба који могу бити замењени протезама”²⁸.

Врховни суд Словеније, на Саветовању судија грађанских одељења судова опште надлежности у СР Словенији, одржаном 16. и 17. јуна 1973. године, усвојио је став који гласи: „Накнада штете због унакажености признаје се зависно од околине, тј. како се унакаженост просуђује у околини у којој оштећени живи. Накнада штете се признаје само ако промене на телу нису незнатне. Субјективне тегобе оштећеног узимају се у обзир до разумне границе”²⁹.

У образложењу једне одлуке Суда удруженог рада Србије, донете непосредно после ступања на снагу Закона о облигационим односима, речено је: „Накнада за наруженост представља накнаду за психичко трпљење што га наруженост спољашњег изгледа тела изазива код повређеног, с обзиром на утисак што га нагрђење оставља у средини у којој повређени живи и где се креће”³⁰.

Кад је реч о естетској мани, као блажем степену наружености, судови су нешто блажи у досуђивању новчане накнаде у периоду после доношења Закона о облигационим односима, него што је то

²⁷ ЗСО књ. 15, св. 2, одл. 144, 1970.

²⁸ Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1972, одл. 533, стр. 180.

²⁹ Видети „Информатор”, бр. 2026, од 8. августа 1973.

³⁰ Одлука Суда удруженог рада Србије бр. 630/79 од 30. маја 1979. године — из архиве Основног суда удруженог рада у Врању.

био случај раније. У једној одлуци Врховног суда Босне и Херцеговине 1968. године, инсистира се на унакажености, и тежем психичком поремећају због тога код повређеног, да би му било признато право на накнаду, о чему се у образложењу одлуке каже: „У грађанско-правном смислу унакаженост представља нарушење вањског изгледа тијела а које се као неимовинска штета изражава у психичком поремећају повређеног због свијести о неповољном утиску што га ова деформација оставља у вањском свијету. Према налазу лекара — вештака тужиоцу као трајна последица повреде остали су на лијевој надлактици једва видљиви правилни ожиљци, што представља естетски дефект у незнатној мери. Нормално је очекивати да оваква незнатна промена на тјелу тужиоца неће код њега створити осећај мање вриједности, патње, депресије и слично, а само би овакве последице оправдале досуђивање накнаде нематеријалне штете због унакажености”³¹.

У новијој судској пракси, по мишљењу судова „није реч о таквом дефекту који би побуђивао гнушање, већ је довољан и такав дефект који побуђује пажњу људи због које се оштећени неугодно осећа”³². Судови су признавали накнаду и за козметички дефект као нижи степен наружености кад се он налазио на лицу, на пример, на носу, или ако се граничио са наруженошћу³³. Овакву судску праксу сматрамо исправном.

6. Закон о облигационим односима у чл. 201. прописује да у случају смрти неког лица суд може досудити правичну новчану накнаду за претрпјене душевне болове брачном другу, деци и родитељима умрлог, као и браћи и сестрама и ванбрачном другу, ако је између њих и умрлог постојала трајнија заједница живота. Душевни болови због смрти блиског лица, тзв. штета због повреде афекција према блиском лицу, такође је један вид нематеријалне штете трајнијег карактера.

Овде су посебно интересантни душевни болови деце због смрти родитеља. И то мале деце, која због свог психофизичког развоја нису у стању да схвате значај губитка и да претрпи интензивније душевне болове. У нашој судској пракси једно време није ни досуђивана накнада сасвим малој деци. Тако се у образложењу пресуде Врховног суда Југославије Рев. 150/68 од 19. јула 1968. године каже: „... Иако дете од две године осећа неки психички бол, овакав бол није од значаја у праву са гледишта захтева за накнаду штете. Душевни бол изазива психичке поремећаје, који могу бити различити у зависности од интензитета: тугу, угученост, жалост, очајање. Не постављају се овде неке оштре границе, али зависно од реакције, од понашања особе код које су изазвана таква осећања, може се извести закључак о тежини поремећаја. Све ово, разуме се, условљено је постојањем све-

³¹ Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговине Гж 1780/68 од 6. 1. 1970, ЗСО књ. 15, св. 4, 1970, стр. 202—203.

³² Одлука Врховног суда Хрватске Гж 1279/79.

³³ Пресуда Основног суда у Љубљани, јединица у Кочевју П. 59/79, од 5. 12. 1979. и одлука Вишег суда у Љубљани Цп. 145/80 од 16. 10. 1980; одлука Основног суда у Љубљани, јединица у Љубљани I, П. 818/79, од 19. 9. 1979. и одлука Вишег суда у Љубљани Цп. 78/80, од 23. 9. 1980. — наведено према: Коман-Перенић, Л., нав. дело, стр. 71.

сти о последицама, а такве свести по правилу још нема код детета од две године. Ирелевантно је за доношење правилне и законите одлуке у конкретном случају да ли ће малодобна тужиља у будуће осећати душевне боли, јер се не ради о будућој штети, већ о штети насталој у моменту смрти њеног оца³⁴.

Касније, у судској пракси на губитак малог детета у случају смрти родитеља почело се гледати другачије, тј. као на један специфичан облик нематеријалне штете. Пошло се од тога да није у питању накнада за тренутни поремећај осећања услед сазнања о смрти родитеља, него да је у питању накнада за губитак родитељске нежности, неге и пажње, као и моралне потпоре и васпитног залагања, што све родитељ пружа детету у току његовог развоја. Губитак који дете трпи није више оцењиван само с обзиром на тренутак у коме је дете сазнало за смрт родитеља, већ је посматран и као будућа нематеријална штета у виду душевних патњи³⁵.

Коначно је ово гледиште у судској пракси преовладало, па је, на иницијативу Врховног суда Словеније, Савезни суд на Седмој заједничкој седници овога суда, републичких врховних судова и Врховног војног суда, одржаној 15. децембра 1987. године у Београду, заузео начелан став, по коме „дете има право на накнаду неимовинске штете за душевне болове због смрти родитеља без обзира на његов узраст, па чак и кад је рођено после смрти родитеља. Овде треба водити рачуна о душевним патњама које ће дете трпети у току развоја”³⁶. Овакав став, као што смо видели, дошао је до изражаја и у одредби члана 203, Закона о облигационим односима, у којој је регулисано право на накнаду будуће нематеријалне штете.

7. Закон о облигационим односима у члану 201. став 3. и 4. прописује, такође, да у случају нарочито тешког инвалидитета неког лица суд може досудити његовом брачном другу, деци и родитељима, као и ванбрачном другу, ако је са повређеним живео у трајнијој заједници, правичну новчану накнаду за њихове душевне болове.

Овај облик нематеријалне штете коју трпи тзв. посредна жртва није дуго био признаван као основ за накнаду. На Саветовању судија грађанских одељења Врховног суда Југославије и судија — представника грађанских одељења републичких врховних судова, одржаном 18. и 19. јуна 1968. године, у Врховном суду Југославије, био је заузет став, да се накнада болнине блиским сродницима досуђује само у случај усмрти настрадалог лица, а не и у случају његове телесне повреде³⁷. Седамдесетих година судови почињу, у изузетним случајевима, да досуђују правичну новчану накнаду и за овај облик душевних болова, образлажући своје одлуке на сличан начин. Тако, на пример, по мишљењу судова, родитељи би могли захтевати новчану накнаду само ако је повреда такве природе да је могла изазвати велике и јаке

³⁴ ЗСО књ. 13, св. 4, одл. 390.

³⁵ Пресуда Врховног суда Југославије Гж 32/71, од 19. јула 1971, ЗСО књ. 16, св. 3, одл. 339; Пресуда Врховног суда Хрватске Гж 2217/75 од 31. марта 1976, Преглед судске праксе бр. 9/1976.

³⁶ ЗСО књ. 3, св. 2, 1978.

³⁷ Збирка судских одлука из области грађанског права, Београд, 1972, стр. 70.

душевне болове и патње родитеља, или ако је повреда таква да је доводила у опасност живот детета, односно кад се несумњиво утврди да је и сам родитељ, због тешке телесне повреде свог детета, претрпео повреду личног интегритета у виду психичке трауме неуобичајеног интензитета, која би кроз дужи временски период знатно пореметила његову психичку равнотежу, те код родитеља изискивала и потребу лекарске интервенције, или најзад, у случају кад су физичке и психичке последице телесних озледа такве да у ствари значе уништење личности оштећенога, па доводе до снажних душевних болова блиских лица³⁸.

Душевни болови због нарочито тешког инвалидитета представљају исто тако значајан вид будуће нематеријалне штете. И у овом случају, као и у случају душевних болова због умањења животне активности, односно душевних болова због наружености, узрок нематеријалне штете је трајан, тј. делује и у будућности. Овде је реч о посредној, а у ова друга два случаја о непосредној жртви оштећујуће радње.

III. Новчана накнада будуће нематеријалне штете. Укупна новчана свота или новчана рента?

1. У погледу новчане накнаде нематеријалне штете, Законом о облигационим односима одређено је само да она треба да буде правична. Што се тиче њеног облика, Законом ништа изричито није одређено.

Правична новчана накнада према општеприхваћеном мишљењу и у теорији и у судској пракси, има карактер сатисфакције. Врховни суд Босне и Херцеговине изјаснио се о томе још пре тридесет година у једној одлуци, у чијем образложењу је речено: „Тачно је да се тзв. унакаженост и сл. не да изразити у новцу, али то не значи да се оштећенику по оцени суда, руковођеног осећањем правичности, не може одредити и досудити извесна свота у новцу за то да би му се омогућило да у накнаду за оно што је претрпео и трпи прибави неко друго задовољство у животу”³⁹.

У једној новијој одлуци Суда удруженог рада Хрватске из 1981. године наглашава се да сатисфакција није ни накнада ни казна за штетника, већ чиница задовољења, па је њену висину потребно одређивати са посебном пажњом⁴⁰.

³⁸ Видети: Врховни суд Југославије Рев. 254/67, од 29. 2. 1968, ЗСО књ. 13, св. 1, одл. бр. 44; Врховни суд Србије — одељење у Новом Саду Гж 1473/68, од 10. 1. 1969, из архиве суда; Врховни суд Босне и Херцеговине Гж. 899/73, од 4. 10. 1973, „Информатор” бр. 2140, од 11. септембра 1974; Врховни суд Хрватске Гж 1378/75, од 18. 3. 1976, „Преглед судске праксе у години 1976, Загреб, српањ 1976, одл. бр. 128, стр. 26; Став усвојен на саветовању судија грађанских одељења судова опште надлежности у СР Словенији одржаног 16. и 17. јуна 1973, „Информатор” бр. 2026/1973.

³⁹ Пресуда Врховног суда Босне и Херцеговине Гж 647/56, од 20. маја 1975, ЗСО књ. 2, св. 2, одл. 370.

⁴⁰ Сж 1361/81 од 10. XII 1981, наведено према: Црнић, I., нав. дело, стр. 1318.

У теорији и пракси неспорно је, такође, да се правична новчана накнада досуђује у једној укупној своти новца. Каже се, да овакав облик накнаде захтева специфична функција новчане накнаде нематеријалне штете, која би се теже могла остварити ако би оштећеном стајали на располагању мањи месечни износи, јер их не може употребити у посебно жељене сврхе, што би са једном већом свотом новца могао учинити. Ова накнада нема функцију осигурања материјалне egzистенције оштећеника, па с тога нема ни бојазни да буде брзо и нерационално потрошена. И најзад, по овом мишљењу, чињеница да суд одмерава ту накнаду по слободној оцени захтева досуђивање ове накнаде у једнократном износу⁴¹.

2. Са становишта нашег позитивног права, нематеријална штета се појављује у Законом одређеним облицима, који се међусобно разликују по садржини и по претпоставкама за њихову правну релевантност. Право оштећеника и одговорност штетника постоје у погледу сваког облика засебно.

Од накнаде у једној укупној новчаној своти за један одређени облик нематеријалне штете, треба разликовати накнаду у једном износу за више облика нематеријалне штете које оштећеник трпи у једном конкретном случају услед телесне повреде или оштећења здравља⁴².

3. Будући да је нематеријална штета сложена категорија, тј. да она обухвата претрпљене физичке болове и претрпљени страх, као засебне облике правно релевантне садашње нематеријалне штете, с једне стране, и различите облике душевних болова, који се појављују као будућа нематеријална штета, с друге стране, намеће се питање да ли се може одступити од једнократне новчане накнаде у случају будуће нематеријалне штете. О овом питању у правној теорији постоје различита мишљења. По једном мишљењу, нематеријалну штету треба накнађивати увек у једном укупном износу, а накнаду у облику новчане ренте допустити само за одређене облике материјалне штете⁴³. И кад је реч о нематеријалној штети због умањења животне активности, истичу неки правни писци, природи ове штете од-

⁴¹ Упореди: Станковић, О., Новчане накнаде неимовинске штете, Београд, 1972, стр. 284; Визнер, Б., нав. дело, стр. 390.

⁴² На питање да ли је и када оправдано досудити накнаду за све облике нематеријалне штете у једном износу, у судској пракси одговара се различито. Тако, на пример, Врховни суд Македоније у одлуци Рев. 99/84 од 22. 3. 1984. године, стоји на становишту да суд код процене накнаде за сваки основ за који оштећенику накнада припада, а не за више основа само један износ. Врховни суд Хрватске полази од правила да за сваки облик нематеријалне штете треба утврдити одвојену накнаду. Досуђивање једног износа за све облике штете допушта изузетно, у случају врло тешког инвалидитета, кад физички болови, душевни болови због умањења животне активности и наружености и страх чине квалитативну целину која превазилази могућност издвајања појединих облика штете и њихово посебно оцењивање, при чему се имају у виду нарочито душевно болесне особе које немају душевних болова појединачно. (Одлука Врховног суда Хрватске Рев. 211/81 од 3. 3. 1982, као и став усвојен на Седници судија — представника грађанских одељења окружних судова и Врховног суда Хрватске, одржаној у Загребу 26. и 27. новембра 1985. године — наведено према: Кларић, П., нав. дело, стр. 1337).

⁴³ Визнер, Б., нав. дело, стр. 930.

говара правична новчана накнада у паушалном износу. Она се односи не само на штету коју је оштећени доживео или коју доживљава, већ и на будућу штету. Накнадом се тако може потпуније остварити њена сврха⁴⁴.

4. Пре доношења Закона о облигационим односима, наша судска пракса била је доста неуједначена. По мишљењу Врховног суда Србије, које је изражено у пресуди Гж 2884/66 од 16 фебруара 1967. године, накнада због трајног умањења опште животне способности, уз смањење и радне способности, досуђује се по правилу у виду ренте, а у паушалном износу само у случају кад оштећени као тужилац то тражи, а тужени се томе не противи. Овај став суд образлаже следећим речима: „Правилно је Окружни суд утврдио да је због задобијене повреде општа и радна способност тужиље трајно смањена за 40%. Међутим, Окружни суд је само погрешно када је тужиљи накнаду ове штете досудио у виду ренте а не у паушалном износу. Јер, иако се по правним правилима накнада штете због смањења радне и опште животне способности по правилу досуђује у облику месечне ренте, а само изузетно у једнократном паушалном износу, ипак ово правно правило нема принудни карактер па вољом странака може бити измењено. У конкретном случају тужила је накнаду ове штете тражила у паушалном износу, а тужени који се противио тужбеном захтеву у основи, није тражио да се, за случај да суд закључи противно, пресуди о тој штети баш у виду ренте. Напротив, и само тужено предузеће у својој жалби изричито истиче да суд накнаду ове штете није могао тужиљи да досуди у виду ренте, јер она такав захтев није поставила. С обзиром на све тужиљи је накнаду ове штете требало досудити у једном паушалном износу. . .”

Врховни суд Хрватске међутим, у истом периоду, стоји на супротном становишту, тј. да се нематеријална штета накнађује у једнократном износу. То се види из пресуде овог суда Гж 1378/66 од 5. листопада 1966. године, у чијем образложењу је речено: „Основани су приговори странака у погледу дијела пресуде којим је одлучивано о захтеву тужитеља за ренту односно накнаду с наслова тјелесног оштећења. Погријешно је првостопени суд када је тужитељу због тјелесног оштећења и улагања појачаних напора који настају с тим у вези, признао накнаду у виду ренте. Накнада у таквом облику имала би оправдање само онда када би тужитељ претрпео штету што због тјелесног оштећења не би могао више да остварује ону зараду коју би иначе остваривао да до повреде није дошло. Међутим, ако се не ради о штети која има вид губитка одређеног дијела зараде, већ се штета коју тужитељ трпи састоји у томе што ће он своје редовне дужности у радном односу и обичном животу вршити уз појачани напор, онда постоји основ да се тужитељу призна накнада само у примјереном фиксном износу”.

Исто становиште заступа и Окружни суд у Београду у П. 2141/66 од 9. новембра 1966, резонујући на следећи начин: „Суд је досудио

⁴⁴ Ивошевић, З., нав. дело, стр. 669.

тужиоцу накнаду због умањења животне и професионалне способности у паушалном износу, налазећи да је то најприкладнији начин да се тужилац обештети за оно што је у описаном саобраћајном удесу изгубио. Исплатом накнаде у паушалном износу тужилац ће далеко боље моћи да осети да је његово повређено право на овај начин заштићено, а добијену новчану суму моћи ће далеко боље да искористи него што би то био случај да му је ова накнада досуђена у рентном облику, јер би сума коју би месечно примао била незнатна, а вероватно би све више губила у вредности. Сем тога, у саобраћајном удесу повређена је тужичева нога, чије излечење још ни сада није наступило, па би пријемом новца у паушалном износу тужиоцу била пружена могућност да себи прибави превозно средство којим би се служио у свакодневном кретању и животу, с обзиром на тешкоће које ће имати и после залечене повреде”⁴⁵.

Посебну пажњу заслужује гледиште изражено у судској пракси, по коме се новчана накнада изузетно може досудити у облику новчане ренте само у случају привременог умањења животне активности. О томе је у одлуци Врховног суда Србије Гж 1344/73 од 18. XII 1973. године, речено: „Накнада штете због умањења опште животне активности досуђује се, по правилу, у паушалном износу. Међутим, ако је у питању телесно оштећење које прогресира, а дефинитивно стање ће се знати тек после хируршке интервенције која треба да се изврши у догледно време, суд може изузетно, досудити новчану накнаду штете по овом основу у виду месечне ренте. Таква одлука биће измењена тек кад стање телесног оштећења буде утврђено као дефинитивно”⁴⁶.

5. После доношења Закона о облигационим односима, за питање облика новчане накнаде будуће нематеријалне штете значајан је начелни став усвојен на XVII заједничкој седници Савезног суда, републичких и покрајинских врховних судова и Врховног војног суда, одржаног 7. и 8. маја 1981. године, према коме се накнада нематеријалне штете (због умањења животне активности и других њених трајних облика) досуђује у једнократном новчаном износу, с тим што може, на захтев оштећеника, бити досуђена и у облику новчане ренте, ако такав облик накнаде према околностима датог случаја представља одговарајућу сатисфакцију. У образложењу оваквог става речено је следеће: „Одредбе чланова 200. и 203. Закона о облигационим односима, које су диспозитивног карактера, не одређују облик накнаде за будућу нематеријалну штету, дакле не забрањују одређивање накнаде и у облику новчане ренте. Из околности да се у члановима 188, 194. став 2. и 195. став 2. Закона о облигационим односима, који се односе на поједине видове материјалне штете, изричито предвиђа накнада у облику новчане ренте, не може се извести закључак да је такав облик накнаде недопуштен код нематеријалне штете (цитиране одредбе, које су когендне природе, одређују новчану ренту као искључу-

⁴⁵ Одлуке Врховног суда Србије, Врховног суда Хрватске и Окружног суда у Београду из 1966. године наведене су према: Станковић, О., нав. дело, стр. 269—271.

⁴⁶ „Савремена пракса” бр. 491/74, стр. 4.

чиви или примарни облик накнаде за поједине видове материјалне штете, но тиме се не искључује могућност досуђивања накнаде у рентном облику код других видова материјалне и нематеријалне штете ако такав облик накнаде одговара природи настале штете). Природи штете због умањења животне активности одговара одређивање накнаде у рентном облику (штета континуирано траје, а sukcesивно настаје, те се, у случају да оштећени прима накнаду за телесно оштећење по основу инвалидског осигурања која се исплаћује у облику ренте, а даје у истом циљу у коме и новчана накнада нематеријалне штете лакше урачунава). Прихвата се, међутим, да циљу новчане накнаде штете због умањења животне активности (сатисфакција која се даје оштећеноме ради лакшег успостављања нарушене равнотеже у његовом осећајном и душевном животу) више одговара досуђивање накнада у једнократном новчаном износу, јер се сврха накнаде теже постиже sukcesивним примањем мањих новчаних износа. Стога би, у правилу, оштећени имао право на накнаду за ту врсту штете у једнократном новчаном износу. Постоје ипак случајеви кад би било оправдано досудити накнаду за споменути вид штете и у облику новчане ренте (нпр. код тешких случајева телесних оштећења кад се штета испољава у изразитим животним патњама и појачаним напорима код задовољавања свакодневних животних потреба, без изгледа на побољшање, те код теже повређених млађих оштећених, нарочито деце, који и нису у стању да у тој фази узраста схвате значење новчане сатисфакције, а штетне последице ће трпети дуго времена и слично). У оваквим случајевима судови су дужни да, ако то оштећени захтева, досуде му накнаду штете због умањења животне активности у облику новчане ренте (у таквим ће случајевима износи ренте бити релативно већи па ће моћи представљати одговарајућу сатисфакцију).

Све што је напред речено за накнаду штете због умањења животне активности вреди и за све друге трајне облике нематеријалне штете (као нпр. штете због наружености), које у израженијем интензитету континуирано трају па се предњи начелни став односи на све такве трајне облике нематеријалне штете”.

Овакав начелни став је утицао даље на праксу наших судова. Врховни суд Хрватске у одлуци Рев. 1494/84 од 26. II 1985. године изјашњава се у истом смислу: „Новчана накнада нематеријалне штете због смањења животне активности досуђује се, у правилу, у једнократном новчаном износу, јер се сврха накнаде теже постиже sukcesивним примањем мањих новчаних износа. Стога би, у правилу, оштећени имао право на накнаду за ту врсту штете у једнократном новчаном износу. Међутим, оправдано је досудити накнаду за смањење животне активности у облику новчане ренте код тешких случајева телесног оштећења кад се штета испољава у изразитим животним патњама и појачаним напорима код задовољавања свакодневних животних потреба, без изгледа за побољшање, те код теже повријеђених млађих особа, нарочито дјеце која и нису у стању да у тој фази узраста схвате значење сатисфакције, а штетне последице трајат ће дуго

времена. У таквим случајевима, ако то оштећени захтева, оправдано је досудити накнаду штете због умањења животне активности у облику новчане ренте⁴⁷.

6. Кад је реч о новчаној накнади нематеријалне штете не можемо се сложити са гледиштем о једној укупној своти новца, као искључивом облику накнаде ове штете. Поготово не, кад је у питању накнада будуће нематеријалне штете. За облик накнаде нематеријалне штете уопште, по нашем мишљењу, значајно је то да ли је реч о накнади садашње, тј. већ претрпљене нематеријалне штете, или о накнади будуће, тј. оне нематеријалне штете која ће по редовном току извесно трајати и у будућности. У првом случају накнаду треба досуђивати у једној укупној новчаној своти, која је овде свакако примеренији и погоднији облик сатисфакције за оштећеног. Међутим, кад је реч о трајним облицима нематеријалне штете, мишљења смо да од овог правила треба одступити у корист новчане ренте, као алтернативног облика накнаде, уз могућност измене једном досуђене ренте, из разлога правичности.

Закон о облигационим односима не предвиђа новчану ренту као облик накнаде нематеријалне штете, већ само као облик накнаде материјалне штете, и то као редовни облик накнаде материјалне штете у одређеним случајевима. Према одредбама члана 194. и 195. Закона, новчана рента досуђује се, у случају смрти, за изгубљено издржавање односно помагање, а у случају телесне повреде и оштећења здравља, за изгубљену зараду због неспособности за рад, односно због уништених или смањених могућности даљег развијања и напредовања, као и за трошкове због трајно повећаних потреба оштећеног. Регулацију новчану ренту законодавац допушта, на захтев оштећеног, тзв. паушализирање ренте, тј. накнаду једне укупне своте чија се висина одређује према висини ренте и према вероватном трајању повериоачевог живота, уз одбитак одговарајућих камата (члан 188). Осим тога, законодавац допушта и могућност измене досуђене ренте тј. њено повећање на захтев оштећеника, односно њено смањење или чак укидање на захтев штетника, ако се значајније промене околности које је суд имао у виду приликом доношења раније одлуке (члан 196). Сматрамо да би ова правила могла да се примене сходно и на накнаду будуће нематеријалне штете. Иако Закон о облигационим односима не упућује изричито на њихову примену, он је и не забрањује. Има више разлога који говоре у прилог досуђивања новчане ренте за будућу нематеријалну штету. Били би то, између осталог, следећи разлози: трајни карактер узрока душевних болова; привременост одређеног обима нематеријалне штете, са извесношћу да ће она у догледно време бити повећана; немогућност млађих оштећених да схвате значај новчане накнаде и доживе одговарајуће задовољење; извесна сигурност оштећеног да ће због нанете му повреде убудуће редовно добијати одређену новчану накнаду у виду ренте; лакше урачунавање у накнаду штете одређених износа примљених у виду инва-

⁴⁷ Видети: Преглед судске праксе бр. 27/1985, прилог часописа „Наша законитост“, Загреб, 1985, одл. бр. 37, стр. 57.

лиднине по прописима о инвалидском осигурању; могућност измене досуђене новчане ренте у зависности од обима штете, тј. њено усклађивање са фактичким стањем штете, што налажу разлози правичности, и друго.

Из свих ових разлога чини нам се да је рентни облик накнаде будуће нематеријалне штете примеренији природи ове штете, и правичнији, како са становишта оштећеног, тако и са становишта штетника. Па ипак, избор облика новчане накнаде будуће нематеријалне штете треба препустити сагласности повериоца и дужника накнаде.

INDEMNITÉ PRECUNIAIRE DES DOMMAGES NON MATÉRIELS À VENIR

Résumé

1. Selon la Loi sur les rapports d'obligation de 1978 les dommages non matériels comprennent les douleurs physiques, les douleurs psychiques et la peur. Le législateur règle les douleurs psychiques avec plus de détails en citant les cas les plus significatifs et qui sont juridiquement importants. Dans l'article 200 de la Loi sont réglées les douleurs psychiques à cause de l'atténuation de l'activité vitale, de la défiguration, de la réputation compromise, de l'honneur compromise, de la violation de la liberté ou des droits de l'individu ou de la mort d'une personne proche. L'article 201 de la Loi règle les douleurs psychiques provoqués par l'invalidité grave d'une personne proche et l'article 202 règle les douleurs psychiques d'une personne qui par tromperie, par contrainte ou par abus de confiance, grâce à des rapports de dépendance, a été forcée à un acte de débauche c'est-à-dire les douleurs psychiques d'une personne qui a été elle-même victime d'un acte criminel contre sa dignité personnelle et morale.

2. Par la Nouvelle Loi on a accordé l'indemnité des dommages non matériels à venir. Selon la disposition de l'article 203 de la Loi, le tribunal, à l'exigence de l'endommagé, peut adjuger l'indemnité des dommages non matériels à venir, s'il est certain selon le cours régulier, qu'ils dureront dans le futur. Le législateur ne dit pas explicitement quelles sont les formes de l'indemnité des dommages non matériels à venir juridiquement importantes. Le législateur aussi ne règle pas explicitement la forme de l'indemnité des dommages non matériels à venir. L'auteur examine les formes les plus importantes des dommages non matériels à venir, c'est-à-dire des douleurs psychiques à cause de l'atténuation de l'activité vitale, les douleurs psychiques à cause de la mort d'une personne proche, particulièrement des douleurs psychiques des petits enfants à cause de la mort des parents, ainsi que les douleurs psychiques provoqués par l'invalidité grave de la personne proche.

3. Quant à la forme l'indemnité precuniaire des dommages non matériels à venir, dans la théorie et la pratique judiciaires, il est discutable, s'il faut indemniser ces dommages en une somme totale ou en forme d'une rente precuniaire. Selon une opinion, les dommages non matériels il faut toujours indemniser en une somme totale et selon l'autre opinion, pour les dommages non matériels à venir, il faut accepter la rente precuniaire comme forme de l'indemnité.

Selon l'opinion de l'auteur il faut indemniser les dommages non matériels en une somme totale ainsi qu'en rente precuniaire, à l'exigence de l'endommagé c'est-à-dire en conformité avec l'endommagé et l'endommageur. En faveur de cette opinion l'auteur cite les arguments suivants: d'abord, à la nature des dommages non matériels surtout des dommages en forme des douleurs psychiques à cause de l'atténuation de l'activité vitale, de la défiguration, c'est-à-dire de l'invalidité grave d'une personne proche, mieux correspond l'indemnité en forme de la rente precuniaire. La rente precuniaire rend possible de comprendre par l'indemnité les sommes que l'endommagé reçoit périodiquement en forme d'une pension d'invalidité. Puis, la forme de la rente de l'indemnité et la possibilité de sa modification de la part du tribunal, permet l'accordement du niveau de l'indemnité avec l'état réel des dommages. Et enfin si les enfants tout petits sont endommagés et qui ne sont pas en état de comprendre les satisfactions monétaires, la rente monétaire comme forme ultime de l'indemnité est plus convenable.